

УДК 331.2+316

Ю.М. ХАРАЗІШВІЛІ,

д-р екон. наук, старш. наук. співроб., голов. наук. співроб.
Національного інституту стратегічних досліджень
при Президентіві України
E-mail: yuri_mh@ukr.net

О.П. КОВАЛЬ,

д-р екон. наук, старш. наук. співроб., зав. сектору
Національного інституту стратегічних досліджень
при Президентіві України
E-mail: koval_alx@niss.gov.ua

І.М. НОВАК,

канд. екон. наук, старш. наук. співроб., пров. наук. співроб.
Інституту демографії та соціальних
досліджень ім. М.В. Птухи НАН України
E-mail: novak@idss.org.ua

МОЖЛИВОСТІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕРОЗПОДІЛ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ¹

Здійснено аналіз сучасної ситуації щодо «тіньової» заробітної плати в Україні та готовності суспільства до її легалізації. Визначено основні заходи, спрямовані на легалізацію заробітної плати за рахунок перерозподілу соціальної відповідальності держави, роботодавців і працівників стосовно формування ресурсів системи соціального забезпечення, розраховано можливий економічний ефект від легалізації заробітної плати.

Ключові слова: заробітна плата, «тіньова» економіка, соціальна відповідальність, легалізація, соціальний діалог, система соціального захисту.

Вступ. «Тіньова» заробітна плата є джерелом формування низки загроз у сфері економічної та соціальної безпеки, вона спонукає суб'єкти економічної діяльності до стихійного встановлення власних правил здійснення господарських операцій, нелегітимних практик у сфері оплати праці, за яких регуляторна і контрольна функції

¹ Статтю підготовлено за результатами Круглого столу «Перспективи легалізації заробітної плати», який провели 4 червня 2013 р. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України та Федерація профспілок України.

держави заміщуються неформальними угодами між учасниками. В свою чергу, дефіцит соціальної відповідальності та недостатній рівень виконання соціальних зобов'язань унеможливають розбудову країни як соціальної держави, реалізацію ефективної соціальної політики, етичне ведення бізнесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Фундаментальний внесок у дослідження заробітної плати зробили відомі представники класичних шкіл економічної думки Д. Кейнс, К. Маркс, А. Маршалл, А. Маслоу, А. Оукен, П. Самуельсон, А. Смит, Д. Рикардо та ін. Актуальні проблеми оплати праці досліджували А. Аткинсон, Дж. Данлоп, У. Тейлор, Р. Фрімен. На теренах СНД та в Україні теоретичні проблеми оплати праці набули розвитку у роботах Д. Богині, Є. Капустіна, Ю. Кокіна, А. Колота, Н. Кузнецової, Е. Лібанової, В. Онікієнка, Л. Ржаніциної, С. Струмиліна, Т. Чашіної, Р. Яковлева й ін.

«Тіньова» економіка та «тіньова» заробітна плата є предметом наукових досліджень В. Базилевича, А. Базилук, Н. Бокун, З. Варналія, М. Гільтмана, Е. Гонтмахера, І. Кляшкіна, Д. Макарова, Є. Шестакової, Ф. Шнайдера, Є. Ясіна й ін. Питання легалізації заробітної плати за допомогою інструментів державного регулювання висвітлюються у працях Н. Волгіна, Р. Капелюшнікова, В. Роїка та ін. Проблеми розвитку соціальної відповідальності знайшли відображення в роботах М. Вдовіна, Л. Вітківської, Т. Гейнеса, О. Лазоренко, Н. Сімченко, О. Осинської, А. Россі, І. Сенякіна й ін.

Невирішені раніше проблеми. Питання ефективності механізмів легалізації заробітної плати за рахунок перерозподілу соціальної відповідальності у системах соціального забезпечення залишаються достатньо дискусійними в умовах нестабільності національних економік, що виникла під впливом кризових явищ та об'єктивних чинників, пов'язаних з вичерпанням можливостей екстенсивного розвитку індустріального суспільства споживання за рахунок збільшення обсягів виробництва. В свою чергу, уповільнення економічного зростання, а в ряді випадків — його від'ємні чи нульові значення, обмежують можливості зростання заробітної плати та/або податкового навантаження на неї. За таких умов ідеї перерозподілу соціальної відповідальності часто розглядають як спроби «демонтажу» соціальної держави.

Метою даного дослідження є аналіз та оцінка можливостей легалізації заробітної плати в Україні шляхом перерозподілу соціальної відповідальності щодо формування ресурсів системи соціального забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Основним стимулом звернення до «тіньових» операцій є можливість отримання більш високого прибутку, ніж у легальний спосіб, тому відсутність адекватних умов прибуткової діяльності у сфері легального підприємництва веде до збереження привабливості «тіньової» економіки. Виходячи з даних про зайнятість Державної служби статистики України, у 2012 р. рівень тінізації економіки України, за розрахунками авторів з використанням аналітичної макроекономічної моделі загальної економічної рівноваги АЛЬФА (модель ЗЕР АЛЬФА) [1], становив 35% від офіційного ВВП. На відміну від статистично визначеного рівня зайнятості (за даними спеціального вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності Держстату України), що має певний вплив суб'єктивного чинника, урахування зайнятості, визначеної за рівності вартості граничної продуктивності праці та номінальної ставки заробітної плати, збільшує оцінку рівня тінізації економіки до 41,5% і свідчить про наявність значного потенціалу економічного зростання.

Загалом, позитивним моментом є низхідний тренд рівнів тінізації економіки та заробітної плати. Втім, обсяги «тіньової» заробітної плати постійно зростають і, за авторськими модельними розрахунками, становлять 125,0 млрд грн, хоча темпи цього зростання є менш динамічними, ніж у середньої заробітної плати [2].

Зниження частки «тіньової» економіки матиме наслідком збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, створення додаткових ресурсів для державного регулювання у сфері реалізації цільових соціальних програм та перерозподілу доходів населення, що є важливим для національної економіки редистрибутивного типу з високим ступенем перерозподілу.

До економічних заходів легалізації заробітної плати традиційно відносять зменшення та перерозподіл податкового навантаження між базовими інституціональними суб'єктами ринку праці – державою, роботодавцями і працівниками, зокрема щодо участі у формуванні фінансових ресурсів системи соціального захисту. Сьогодні в Україні більше половини від загального обсягу фінансових надходжень до цієї системи становлять внески роботодавців, ще близько 36% надходжень – бюджетні трансферти, а внески застрахованих осіб складають лише близько 8% (табл. 1).

Хоча частка бюджетних трансфертів у фінансових надходженнях до системи соціального захисту в Україні та країнах ЄС є майже однаковою, слід враховувати, що прямі податки з доходів населення відіграють значно меншу роль у формуванні бюджету країни, ніж у країнах ЄС [5, с. 294–295].

В економічно розвинених країнах ЄС, за даними Ф. Шнайдера (Schneider, Friedrich) [8], рівень тінізації економіки складає 10–25% офіційного ВВП, а частка оплати праці у випуску продукції, за розрахунками авторів, знаходиться в межах 0,26–0,32. У 2012 р. в Україні частка оплати праці у випуску продукції становила близько 0,22. З урахуванням цього, моделювання можливого ефекту заходів з легалізації заробітної плати може бути здійснено виходячи з таких умов:

- збільшення частки оплати праці у випуску продукції до мінімального рівня країн ЄС (0,26);
- зменшення єдиного соціального внеску (ЄСВ) з 36,76%–49,7% від бази нарахування (залежно від виду платника та класу професійного ризику виду діяльності) до 18%;
- підвищення податку на доходи фізичних осіб до 19,7%.

Таблиця 1. Структура надходжень до системи соціального захисту в Україні та країнах ЄС у 2009–2011 рр., %

Соціальні внески	2009		2010		2011	
	Україна	ЄС-27	Україна	ЄС-27	Україна	ЄС-27
Роботодавців	59,1	36,4	54,1	36,3	54,7	н.д.
Державного бюджету	35,7	39,6	36,4	39,8	36,3	н.д.
Застрахованих осіб	5,1	20,1	8,7	20,1	8,5	н.д.
Інші	0,1	3,9	0,8	3,8	0,5	н.д.

н.д. – немає даних.

Джерела: [3, с. 100–101], [4], [5], [6, с. 294–295], [7, с. 124–125, 146–147].

В якості базової моделі прогнозування та діагностики стану соціально-економічного розвитку України автори застосовують модель ЗЕР АЛЬФА [1], що ґрунтується на системному підході з використанням передових ідей неокейнсіанської, неокласичної та монетаристської теорій і включає три підсистеми:

«*модель функції сукупного попиту*», що складається з моделей ринку товарів та послуг, ринку грошей і валютного ринку;

«*модель функції сукупної пропозиції*», що включає моделі виробництва у вигляді виробничої функції та ринку праці;

«*загальної економічної рівноваги*», що визначає взаємодію функцій сукупного попиту і сукупної пропозиції для ендогенного обчислення реального валового регіонального продукту (ВРП) та дефлятора ВВП, є моделлю керованого економічного зростання, тобто визначає умови досягнення бажаних темпів економічного зростання.

Функція сукупного попиту $Q_t^D(P_t)$ (залежність номінального ВВП від зміни загального рівня цін P) визначається шляхом спільного рішення системи рівнянь моделі ринку товарів і послуг та моделі ринку грошей при заданому обмінному курсі при різних значеннях P :

$$\begin{cases} Q_t^D = F[C_t(Y_t^V, Y_{t-1}^V, T), G_t, E_t(e_t), Z_t(Q_t^D, e_t), I_t(i_t)] & \text{– уравнение линии IS;} \\ Q_t^D = F[M_t, P_t, i_t] & \text{– уравнение линии LM;} \end{cases} \quad (1)$$

$Q_t^D = Q_t^D(P_t)$ – IS – LM модель,

де C_t – споживання домогосподарств; Y_t^V – наявний дохід домогосподарств;

Y_{t-1}^V – наявний дохід попереднього періоду; T – всі податки (доходи зведеного бюджету); G_t – видатки зведеного бюджету (розподіляються в моделі на державне споживання C_g та державні інвестиції I_g); E_t – експорт товарів і послуг; e_t – обмінний курс гривна/долар США; Z_t – імпорт товарів і послуг; I_t – інвестиції; i_t – ставка рефінансування НБУ; M_t – пропозиція грошей (грошовий агрегат M_2 або M_3); P_t – дефлятор ВВП.

Функція сукупної пропозиції $Q_t^S(P_t)$ (залежність реального ВВП від зміни дефлятора ВВП) визначається шляхом спільного рішення системи рівнянь моделі ринку праці та моделі виробництва у вигляді виробничої функції при варіюванні P :

$$\begin{cases} V_t = e^{\gamma} L_t^a K_Z^{1-a} = e^{\gamma} [\xi_t N_t^D(P_t) \frac{W_t}{P_t} k_{sm}]^a [\mathcal{G}_t(I_t) K_t(K_{t-1}, I_{t-1}, A_{t-1}, P_{t-1})]^{1-a}, \\ Q_t^S = \sigma_t V_t(P), \end{cases} \quad (2)$$

де V_t – випуск продукції; P_t – дефлятор ВВП; e^{γ} – науково-технологічний прогрес; γ – темп НТП; L – затрати праці; K_Z – затрати завантаженого капіталу; a – коефіцієнт еластичності; ξ_t – статистичний коефіцієнт зайнятості: частка найманих працівників плюс інша категорія зайнятих, приведених до еквівалента найманих працівників у загальній чисельності зайнятих в економіці; N^D – оптимальний попит на працю; W – середньорічна номінальна заробітна плата найманих працівників;

k_m – коефіцієнт соціальних нарахувань на заробітну плату; ϑ – коефіцієнт завантаження капіталу; I_t – інвестиції; K_t – переоцінена на дефлятор ВВП вартість капіталу; A_{t-1} – споживання основного капіталу в попередньому періоді; σ – частка ВВП у випуску (коефіцієнт технології виробництва).

Оскільки ані сукупний попит, ані сукупна пропозиція окремо не визначають рівноваги в економіці, тому що обчислюються при заданому рівні цін, загальна рівновага в економіці може бути знайдена тільки у взаємодії всіх економічних суб'єктів на всіх агрегованих ринках. В аналітичному вигляді загальна економічна рівновага записується у формі трансцендентного рівняння, рішенням якого є дефлятор ВВП (P) і реальний ВВП:

$$Q_t^D(P_t)/P_t - Q_t^S(P_t) = 0 \quad (3)$$

Слід зазначити, що поняття рівноваги в економіці є специфічним. Під впливом зовнішніх та/або внутрішніх чинників економічна система постійно змінює свій стан рівноваги. При цьому, на відміну від технічних систем, економічна система не повертається до попереднього стану рівноваги під впливом збурень, а переходить у новий стан рівноваги з новими якісними характеристиками – кращими або гіршими. Тим часом рівновага (відповідність сукупного попиту сукупній пропозиції) існує в кожний період часу через рівень цін – тобто рівновага є динамічною через зміну загального рівня цін.

Саме така побудова моделі, де економічне зростання та інфляція (дефлятор ВВП) є ендогенними параметрами, забезпечує широту функціональних можливостей, тобто емерджентні властивості моделі при оцінці стану і прогнозуванні соціально-економічного розвитку країни, регіонів і основних видів економічної діяльності. Кожен з напрямів включає перелік завдань, що вирішуються, а саме:

- *математичний розрахунок* (а не результат трендової екстраполяції) інтегрального показника інфляції в економіці країни – дефлятора ВВП і темпів зростання на майбутні періоди за умови загальної економічної рівноваги;
- *прогнозування* соціально-економічного розвитку на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу і сценарний аналіз можливих варіантів розвитку;
- *діагностику економічного стану* – розрахунок інтегральних індексів соціального, економічного і соціально-економічного розвитку, рівня оплати праці у випуску, потенційного ВВП повного завантаження макрочинників, коефіцієнта завантаження капіталу, оптимального попиту і пропозиції праці, природного рівня безробіття, рівня і ступеня інноваційності, темпів науково-технологічного прогресу, «тіньових» ВВП, заробітної плати, зайнятості, проміжного споживання й енергоспоживання;
- *обґрунтування точок впливу* політики стимулювання економічного зростання;
- *синтез керуючих впливів* для забезпечення заданих показників економічного зростання та інфляції (таргетування макропоказників).

Використання моделі ЗЕР АЛЬФА на макрорівні дає змогу отримати такі результати (табл. 2).

Таблиця 2. Можливий ефект заходів з легалізації заробітної плати

Показник	Фактичний стан (2012 р.)	Після заходів з легалізації заробітної плати
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Номинальний ВВП, млрд грн	1408,9	1549,2
Темп росту, % до попереднього періоду	100,2	105,8
Дефлятор ВВП, % до попереднього періоду	108,0	112,4
Тіньовий ВВП, млрд грн	493,5	400,0
Рівень тінізації економіки, % до ВВП	35,0	25,8
Рівень тінізації заробітної плати, % до середньої заробітної плати	65,1	47,0
Середня заробітна плата, грн	3025,0	3900,0
Середня заробітна плата після оподаткування, грн	2462,0	2992,0
«Тіньова» заробітна плата, грн	1969,0	1832,0
Рівень «тіньової» зайнятості, %	16,5	12,8
Обсяг «тіньової» зайнятості, млн осіб	3,5	2,6

Джерело: авторські розрахунки за допомогою моделі ЗЕР «Альфа» на підставі офіційних статистичних даних Держстату України [2].

Таблиця 3. Динаміка доходів базових інституціональних суб'єктів ринку праці в результаті заходів з легалізації заробітної плати

Показники	Дохід (вихідний стан)	Оптимістичний сценарій		Песимістичний сценарій	
		дохід	зміна (3-2)	дохід	зміна (5-2)
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Сумарний дохід найманих працівників (офіційний і «тіньовий»), млрд грн	796,5	869,6	73,1	772,1	-24,4
Сумарний прибуток роботодавців, млрд грн	306,1	336,6	30,5	376,1	70,0
Дохід держави (податок на прибуток і податок на доходи фізичних осіб), млрд грн	132,4	191,9	59,5	169,2	36,8
Дохід ПФУ, млрд грн	190,8	139,8	-51,0	108,4	-82,4
Дохід фондів ЗОДСС, млрд грн	32,8	42,3	9,5	32,9	0,0
Дохід умовного конвертаційного центру, млрд грн	28,2	26,3	-1,9	28,9	0,0

Джерело: авторські розрахунки за допомогою моделі ЗЕР «Альфа» на підставі офіційних статистичних даних Держстату України [2].

Згідно з модельними розрахунками, реалізація пропонованих заходів з легалізації заробітної плати дозволяє очікувати зменшення «тіньового» ВВП на 18,9%, рівня тінізації економіки – майже на 10% (до ВВП), «тіньової» заробітної плати – на 7%, скорочення рівня й обсягу «тіньової» зайнятості на 3,7 в.п. та 25,7% відповідно, а також збільшення номінального ВВП на 10,0%, середньої заробітної плати на 28,9%, зокрема на 21,5% після її оподаткування.

Базовими інституціональними суб'єктами ринку праці на макрорівні є держава (бюджети усіх рівнів), роботодавці, наймані працівники, Пенсійний фонд України (ПФУ) та інші фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування (ЗОДСС), а також суб'єкти, які здійснюють «тіньові» операції конвертації безготівкових коштів у готівку (умовний конвертаційний центр). За оптимістичним сценарієм за умови виконання учасниками взятих на себе зобов'язань, у вигрaші залишаються всі суб'єкти, крім ПФУ та умовного конвертаційного центру (табл. 3).

Втім, додатковий дохід держави перевищує втрати ПФУ, відтак, останні можуть бути компенсовані за рахунок відповідного перерозподілу коштів.

Песимістичний сценарій виходить з припущення, що держава виконує взяті на себе зобов'язання, тоді як роботодавці не підвищують заробітну плату. Підставою для цього є відсутність прямих механізмів впливу держави на бізнес. За таких умов у програті залишаються працівники і ПФУ, причому втрати ПФУ значно перевищуватимуть додаткові доходи держави. Навіть якщо остання спрямує весь додатковий дохід на покриття втрат ПФУ, необхідною буде додаткова дотація в розмірі 45,6 млрд грн, відповідно має бути визначено додаткове джерело коштів для цієї дотації. Вочевидь, для роботодавців більш вигідним є песимістичний сценарій, тому досягнення істотного ефекту від заходів з легалізації заробітної плати можливо лише за умови одночасного і повного виконання зобов'язань усіма суб'єктами.

Результати соціологічних досліджень громадської думки з питань легалізації заробітної плати свідчать про зростання готовності суспільства до розв'язання цієї проблеми. Так, за даними опитувань рекрутингового порталу Superjob.ua (1,6 тис. осіб економічно активного населення України старше 18 років), проведених у жовтні–листопаді 2007 р. та січні–лютому 2011 р., практично дві третини респондентів абсолютно не бентежила робота за заробітну плату «в конверті» [9]. Однак у вересні 2011 р. результати Всеукраїнського національного дослідження громадської думки «Ставлення українців до проблеми легалізації заробітної плати» [10], здійсненого Research & Branding Group®, показали, що для 72% опитаних важливо отримувати офіційну заробітну плату, а кожен другий респондент (52%) готовий вимагати виплати саме такої заробітної плати від свого роботодавця. Урядові ініціативи щодо легалізації заробітної плати загалом позитивно сприймає близько 70% респондентів, незважаючи на наявність у них очікувань щодо зниження реальної заробітної плати внаслідок їх реалізації. При цьому 29% опитаних вважають, що легалізація заробітної плати має здійснюватися шляхом економічного стимулювання через зменшення податкового навантаження на фонд заробітної плати, і ще 26% – пропонують поєднувати економічне стимулювання з посиленням відповідальності роботодавців за виплату заробітної плати «в конверті». Легалізацію заробітної плати вважали необхідною 89% опитаних з 1246 зареєстрованих користувачів сайту head hunter.ua [11], при цьому більшість респондентів (69%) висловились за зміну підходів до оплати праці.

Висновки. Розрахунки з використанням моделі ЗЕР АЛЬФА доводять можливість на макрорівні позитивного ефекту від заходів з легалізації заробітної плати за умов збільшення частки оплати праці у випуску продукції до мінімального рівня країн

ЄС, зменшення ЄСВ та підвищення податку на доходи фізичних осіб. Це дасть змогу отримати додаткові надходження до бюджетів усіх рівнів і системи соціального захисту, а також більш рівномірно розподілити соціальну відповідальність між основними учасниками системи соціального забезпечення.

Українське суспільство усвідомлює необхідність легалізації заробітної плати та пріоритетність застосування для цього економічних механізмів, більш результативних порівняно з адміністративними заходами відповідальності. Однак ефективність цих механізмів може бути забезпечена лише за умови розвитку і зміцнення взаємодії базових інституціональних суб'єктів ринку праці (держави, роботодавців і працівників,) на принципах соціальної відповідальності та соціального діалогу, зокрема щодо дотримання досягнутих взаємних домовленостей з легалізації заробітної плати.

З урахуванням вищевикладеного, перспективи подальших наукових розвідок будуть охоплювати дослідження економічних механізмів розподілу соціальної відповідальності у суспільстві в умовах нестабільності національних економік, що склалася під впливом кризових явищ та об'єктивного вичерпання екстенсивних можливостей розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Харазішвілі Ю.М.* Теоретичні основи системного моделювання соціально-економічного розвитку України / Ю.М. Харазішвілі. – К.: ТОВ «ПоліграфКонсалтинг», 2007. – 324 с. – (Моногр.).
2. *Харазішвілі Ю.М.* Тіньова зайнятість та тіньова оплата праці в Україні: оцінки та прогнози / Харазішвілі Ю.М. – Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2011. – № 4.Т 1. – С. 171–182.
3. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія) / [Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін.]; за ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2012. – 320 с.
4. Національні рахунки соціального захисту України у 2009 році: Стат. бюл. / Відп. за вип. І.В. Калачова. – К.: Держкомстат, 2010. – 120 с.
5. Social protection receipts by type. Веб-сайт Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plug-in=1&pcode=tps001-08&language=en>
6. Gross domestic product at market prices. Веб-сайт Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tec00001&language=en>
7. Національні рахунки соціального захисту України у 2011 році: Стат. бюл. / Відп. за вип. І.В.Калачова. – К.: Держкомстат, 2012. – 166 с.
8. *Schneider, F.* Shadow Economies and Corruption All Over the World: Revised Estimates for 120 Countries / Schneider Friedrich., Andreas Buehn // Economics. The Open-Access, Open-Assessment E-Journal 1 (2007-9) version 2, <http://www.econovics-ejournal.org/economics/journalarticles/2007-9>
9. Работать за «черную» зарплату согласны 63% экономически активных украинцев. Опрос рекрутингового портала Superjob.ua. 09.02.2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://biz.liga.net/karera/all/novosti/2042246-bolshinstvo-ukraintsev-soglasny-na-chernuyu-zarplatu.htm>
10. Отношение украинцев к проблеме легализации заработной платы [Электронный ресурс]. – 2011. – 30 сентября – Режим доступа: <http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/7975/>
11. «Белые воротнички» получают серую зарплату [Электронный ресурс]. – 2012. – 2 августа – Режим доступа: <http://hh.ua/article.xml?articleId=12567>

Стаття надійшла до редакції журналу 15.08.2013 р.

Ю.М. Харазішвілі, А.Ф. Коваль, І.Н. Новак

ВОЗМОЖНОСТИ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ В УКРАИНЕ: ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

«Теневая» заработная плата является источником формирования комплекса угроз в сфере экономической и социальной безопасности, она мотивирует субъекты экономической деятельности к стихийному установлению собственных правил ведения хозяйственных операций, нелегитимных практик в сфере оплаты труда, при которых регуляторная и контрольная функции государства замещаются неформальными соглашениями между участниками. В свою очередь, дефицит социальной ответственности и недостаточный уровень выполнения социальных обязательств делают невозможным развитие страны как социального государства, реализацию эффективной социальной политики, этичное ведение бизнеса.

Вопросы эффективности механизмов легализации заработной платы за счет перераспределения социальной ответственности в системах социального обеспечения остаются достаточно дискуссионными в условиях нестабильности национальных экономик, возникшей под влиянием кризисных явлений и объективных факторов, связанных с исчерпанием возможностей экстенсивного развития. Целью данного исследования являются анализ и оценка возможностей легализации заработной платы в Украине путем перераспределения социальной ответственности относительно формирования ресурсов системы социального обеспечения.

Следствием снижения части «теневой» экономики будет увеличение поступлений в бюджеты всех уровней, формирование дополнительных ресурсов для государственного регулирования в сфере реализации целевых социальных программ и перераспределения доходов населения, что является важным для национальной экономики редистрибутивного типа с высокой степенью перераспределения.

К экономическим мерам легализации заработной платы традиционно относятся уменьшение и перераспределение налоговой нагрузки между базовыми институциональными субъектами рынка труда – государством, работодателями и работниками, в частности, по поводу участия в формировании финансовых ресурсов систем социальной защиты.

Расчеты с использованием модели общего экономического равновесия АЛЬФА доказывают возможность получения на макроуровне положительного эффекта от мер по легализации заработной платы, при условии увеличения доли оплаты труда в выпуске продукции до минимального уровня стран ЕС, уменьшения Единого социального взноса и повышения налога на доходы физических лиц. Это даст возможность получить дополнительные поступления в бюджеты разных уровней, а также более равномерно распределить социальную ответственность между основными участниками системы социального обеспечения.

Украинское общество осознает необходимость легализации заработной платы и приоритетность использования для этого экономических механизмов, более результативных по сравнению с административными мерами ответственности. Однако эффективность этих механизмов может быть обеспечена только при условии развития и укрепления взаимодействия базовых институциональных субъектов рынка труда (государства, работодателей и работников) на принципах социальной ответственности и социального диалога, в частности, по поводу выполнения достигнутых взаимных договоренностей по легализации заработной платы.

Ключевые слова: *заработная плата, «теневая» экономика, социальная ответственность, легализация, социальный диалог, система социальной защиты.*

Y.M. Kharazishvili, A.F. Koval, I.M. Novak

THE POSSIBILITIES OF LEGALIZATION OF WAGES IN UKRAINE: REDISTRIBUTION OF SOCIAL RESPONSIBILITY

The shadow wage is a source of a number of threats to economic and social security, it encourages economic agents to set their own rules of business transactions, illegitimate practices in the area of remuneration under which regulatory and control functions of the state are replaced by informal agreements between the parties.

The lack of social responsibility and lack of fulfillment of social obligations make it impossible to build the country as a welfare state, implement effective social policies and business ethics.

The issues of efficiency mechanisms of legalization of wages due to the redistribution of social responsibility in the social security system are quite controversial in the unstable national economies under the impact of the crisis and the objective factors related to the exhaustion of extensive development opportunities. The aim of this research is to analyze and to estimate the possibilities for the legalization of wages in Ukraine through redistribution of social responsibility in relation to the social security system resources formation.

Reduction of the shadow economy can provide increased budget revenues of all levels, creating additional resources for state regulation in the field of targeted social programs and redistribution of income, which is important for the national economy with a high level of redistribution.

Reduction and redistribution of the tax burden between the basic institutional subjects of the labor market – state, employers and employees, including the participation in shaping the financial resources of the social security system – are traditionally considered as the main economic activities for legalization of wages.

Calculations using the model of general economic equilibrium ALFA demonstrate the possibility of obtaining a positive effect on the macro level thanks to the measures to legalize wages provided an increase of the share of wages in output to the minimum level of the EU, increase of the personal income tax, and reduction of the unified social tax. This will allow obtaining additional budget revenues of all levels, and more even distribution of social responsibility among the main participants of this system.

Ukrainian society is aware of the need for legalization of wages and prioritizes the use of more effective economic instruments compared to administrative measures of responsibility. However, the effectiveness of these mechanisms can be only ensured by the development and strengthening of the interaction of basic institutional actors (workers, employers and the state) on the principles of social responsibility and social dialogue, including the compliance with the achieved mutual agreements on the legalization of wages.

Key words: wage, «shadow» economy, social responsibility, legalization, social dialogue, social protection system.